

راهکارهای ارتقاء شاخص های علم سنجی دانشگاه

مدرس: نرگس برجی زمیدانی

کارشناس واحد علم سنجی معاونت تحقیقات و فناوری

پاییز ۱۴۰۴

اهمیت علم سنجی

علم‌سنجی یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتقای رتبه جهانی دانشگاه‌هاست، زیرا شاخص‌های آن مستقیماً در نظام‌های رتبه‌بندی بین‌المللی مانند QS، تایمز، شانگهای و لایدن لحاظ می‌شوند. دانشگاه‌هایی که عملکرد پژوهشی قوی‌تری دارند، جایگاه بالاتری در این رتبه‌بندی‌ها کسب می‌کنند.

چرا علم‌سنجی در رتبه‌بندی جهانی دانشگاه‌ها حیاتی است؟

۱. شاخص‌های علم‌سنجی در قلب رتبه‌بندی‌ها

نظام‌های رتبه‌بندی معتبر مانند QS، تایمز، شانگهای و لایدن از شاخص‌هایی مثل تعداد مقالات، استنادها، H-index، همکاری‌های بین‌المللی استفاده می‌کنند. این شاخص‌ها نشان‌دهنده تأثیر علمی، کیفیت پژوهش و تعامل جهانی دانشگاه هستند.

۲. افزایش دیده شدن جهانی دانشگاه

دانشگاه‌هایی با تولیدات علمی بیشتر و باکیفیت‌تر در پایگاه‌هایی مانند Scopus و Web of Science، بیشتر در جستجوهای علمی دیده می‌شوند. این دیده شدن منجر به افزایش استناد، همکاری‌های بین‌المللی و جذب دانشجویان خارجی می‌شود.

۳. جذب منابع مالی و اعتبار علمی

رتبه بالاتر در نظام‌های بین‌المللی باعث افزایش اعتبار دانشگاه در سطح جهانی شده و امکان جذب گرنت‌های پژوهشی، سرمایه‌گذاری و حمایت‌های دولتی و خصوصی را فراهم می‌کند. دانشگاه‌های با رتبه بالا معمولاً در اولویت همکاری‌های علمی و صنعتی قرار می‌گیرند.

۴. ارزیابی عملکرد اعضای هیأت علمی

شاخص‌های علم‌سنجی مانند H-index، تعداد استنادها، ضریب تأثیر مجلات، ابزارهایی برای سنجش عملکرد پژوهشی اعضای هیأت علمی هستند. این شاخص‌ها در ارتقاء، جذب و ارزیابی اعضا نقش کلیدی دارند و به ارتقای کلی دانشگاه کمک می‌کنند.

۵. تأثیر در سیاست‌گذاری علمی کشور

دانشگاه‌هایی با عملکرد علم‌سنجی بالا، در تدوین سیاست‌های علمی، آموزشی و پژوهشی کشور نقش مؤثرتری دارند. این دانشگاه‌ها می‌توانند به عنوان مرجع علمی و فکری در سطح ملی و منطقه‌ای شناخته شوند.

برای ارتقای رتبه جهانی، دانشگاه‌ها باید:

- ❖ تولیدات علمی باکیفیت و قابل استناد داشته باشند.
- ❖ پروفایل‌های پژوهشی بین‌المللی خود را تقویت کنند.
- ❖ به شاخص‌های نوین علم‌سنجی مانند Altmetrics و تأثیر اجتماعی توجه کنند.

اعضای هیات علمی برای ارتقای رتبه علم‌سنجی دانشگاه باید همزمان بر کیفیت پژوهش، آموزش، نوآوری، و مسئولیت اجتماعی تمرکز کنند؛ یعنی علاوه بر انتشار مقالات معتبر، در تولید فناوری، تربیت دانشجو، فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی، و همکاری‌های بین‌المللی نقش فعال داشته باشند.

اقدامات کلیدی اعضای هیات علمی برای ارتقای رتبه علم‌سنجی دانشگاه

۱. پژوهش و تولید علم

- انتشار مقالات در مجلات معتبر بین‌المللی Q1 و Q2 در WoS یا Scopus
- مشارکت در طرح‌های پژوهشی رقابتی و بین‌المللی
- ثبت اختراع، تألیف کتاب‌های تخصصی و مرجع
- هدایت پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دکتری با کیفیت بالا

۲. آموزش و تربیت دانشجو

- ارتقای کیفیت تدریس و تولید محتوای آموزشی نوآورانه
- استفاده از روش‌های نوین یاددهی-یادگیری و فناوری آموزشی
- راهنمایی دانشجویان در پروژه‌های تحقیقاتی و پسادکتر
- ایجاد محیط آموزشی منظم، منضبط و انگیزشی

۳. نوآوری و فناوری

- مشارکت در توسعه فناوری و نوآوری به عنوان محور جدید آیین نامه ارتقا
- تولید دانش فنی و تبدیل آن به محصول یا خدمت
- همکاری با صنعت و بخش خصوصی برای تجاری سازی دستاوردهای علمی

۴. فرهنگی - اجتماعی و مسئولیت اجتماعی

- فعالیت در برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی دانشگاه
- شاگردپروری و تربیت نسل جدید پژوهشگران
- ترویج اخلاق علمی و مسئولیت اجتماعی در آموزش و پژوهش

۵. همکاری‌های علمی و شبکه‌سازی

- ایجاد و تقویت همکاری‌های بین‌المللی و بین‌رشته‌ای
- مشارکت در کنفرانس‌ها، انجمن‌های علمی و شبکه‌های پژوهشی
- ایفای نقش در سیاست‌گذاری علمی و ارتقای جایگاه دانشگاه در سطح ملی و جهانی

برای ارتقای رتبه علم‌سنجی دانشگاه، اعضای هیات علمی باید از مقاله‌محوری صرف فراتر روند و در پنج محور اصلی (آموزش، پژوهش، فرهنگی - اجتماعی، اجرایی، و فناوری - نوآوری) فعالیت مؤثر داشته باشند. این رویکرد چندبعدی باعث می‌شود دانشگاه نه‌تنها در رتبه‌بندی‌های جهانی ارتقا یابد، بلکه در عدالت علمی، تولید فناوری، و تربیت دانشجو نیز سرآمد شود.

راهکار

برای ارتقای شاخص‌های علم‌سنجی دانشگاه، باید همزمان بر کیفیت تولیدات علمی، افزایش استنادها، تنوع منابع علمی و تقویت زیرساخت‌های پژوهشی تمرکز کرد. این کار نیازمند سیاست‌های حمایتی، آموزش پژوهشگران، و ایجاد ارتباطات بین‌المللی است.

راهکارهای کلیدی ارتقای شاخص‌های علم‌سنجی دانشگاه

۱. بهبود کیفیت و کمیت تولیدات علمی

- انتشار در مجلات معتبر با ضریب تأثیر بالا (Impact Factor) : انتخاب نشریات نمایه‌شده در پایگاه‌های معتبر مانند Web of Science و Scopus.
- تمرکز بر مقالات پراستناد: توجه به شاخص‌های H-index و G-index که کیفیت و میزان استناد را همزمان می‌سنجند.
- توسعه کتاب‌ها، اختراعات و گزارش‌های علمی: علم‌سنجی تنها محدود به مقالات نیست؛ ثبت اختراع و کتاب نیز شاخص‌ها را ارتقا می‌دهد.

۲. افزایش استناد و دیده‌شدن پژوهش‌ها

- انتشار داده‌های باز (Open Data) و دسترسی آزاد (Open Access) برای افزایش دسترسی جهانی به نتایج پژوهش.
- همکاری‌های بین‌المللی: مقالات مشترک با پژوهشگران خارجی معمولاً استناد بیشتری دریافت می‌کنند.
- ترویج علمی و رسانه‌ای: معرفی نتایج پژوهش در رسانه‌ها و شبکه‌های علمی برای افزایش دیده‌شدن.

۳. تنوع شاخص‌ها و ارزیابی چندبعدی

- استفاده از شاخص‌های نوین مانند FWCI (Field-Weighted Citation Impact) که تفاوت رشته‌ها و نوع مقالات را در نظر می‌گیرد.
- شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی: مانند نسبت تعداد محققان به جمعیت، یا سرانه بودجه پژوهشی.
- شاخص فوریت (Immediacy Index): سرعت دریافت استناد پس از انتشار مقاله، که نشان‌دهنده اهمیت موضوعات روز است.

۴. سیاست‌گذاری و حمایت نهادی

- ایجاد نظام پاداش و انگیزه برای انتشار در مجلات معتبر و همکاری‌های بین‌المللی.
- سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های پژوهشی: آزمایشگاه‌ها، پایگاه‌های داده، و نرم‌افزارهای تحلیل علم‌سنجی.
- آموزش پژوهشگران و دانشجویان دکتری در زمینه انتخاب مجلات، مدیریت استناد و اخلاق پژوهش.

۵. عدالت و شفافیت در ارزیابی

- ترکیب شاخص‌های کمی و کیفی: توجه به کیفیت محتوا، نوآوری، و تأثیر اجتماعی پژوهش‌ها، نه فقط تعداد مقالات.
- بومی‌سازی شاخص‌ها: تطبیق معیارهای بین‌المللی با شرایط فرهنگی و علمی کشور برای جلوگیری از سوگیری.

چگونه مسئولان باعث افزایش انگیزه شاخص های علم سنجی اعضای هیات علمی شوند؟

۱. مشوق های مالی و پایه های تشویقی

- اعطای پایه های تشویقی بر اساس عملکرد پژوهشی، آموزشی و اجرایی طبق آیین نامه های وزارت علوم یا وزارت بهداشت.
- پاداش انتشار در مجلات معتبر، ثبت اختراع، یا جذب گرنت های پژوهشی.
- افزایش حقوق و مزایا برای اعضای که به ارتقا علمی دست یافته اند یا در مسیر آن هستند.

۲. شفاف‌سازی مسیر ارتقا و آموزش مستمر

- برگزاری کارگاه‌های آموزشی درباره آیین‌نامه ارتقا، شاخص‌های علم‌سنجی، و نحوه مستندسازی فعالیت‌ها.
- تهیه چک‌لیست‌های ارتقا برای هر مرتبه علمی (مربی، استادیار، دانشیار، استاد).
- مشاوره فردی و گروهی برای تدوین رزومه علمی و برنامه‌ریزی ارتقا.

۳. حمایت از فعالیتهای علمی و پژوهشی

- تسهیل دسترسی به منابع علمی و پایگاههای داده بینالمللی.
- تخصیص بودجه پژوهشی هدفمند برای طرحهای ارتقایی.
- تشویق به همکاریهای بیندانشگاهی و بینالمللی برای افزایش استناد و اعتبار علمی.

۴. ارزیابی عادلانه و انگیزشی

- ترکیب شاخص‌های کمی و کیفی در ارزیابی عملکرد اعضا.
- توجه به نوآوری، تأثیر اجتماعی، و فعالیت‌های بین‌رشته‌ای.
- بازنگری در آیین‌نامه‌های ارتقا برای رفع موانع غیرضروری و افزایش عدالت.

۵. تقویت جایگاه معنوی و حرفه‌ای اعضا

- تقدیر رسمی از اعضای ارتقاء یافته در مراسم‌های دانشگاهی.
- ایجاد فرصت‌های رهبری علمی مانند مدیریت گروه، سردبیری نشریات، یا هدایت پروژه‌های ملی.
- ترویج فرهنگ ارتقا و پیشرفت علمی در میان دانشجویان و همکاران.

هفته پژوهش به تمام پژوهشگران و اعضای محترم هیات علمی گرامی باد

روز و روزگار بر شما خوش
پیروز و هدفمند باشید

Ketabdar.iranamin@gmail.com